

GIUSEPPE CUSCITO, *TRIESTE. DIOCESI DI FRONTIERA. STORIA E STORIOGRAFIA*

Editreg, Trieste, 2017.

Životopis Giuseppea Cuscita, autora knjige što je predstavljamo, možemo pročitati, iako ukratko, na koricama same knjige. Umirovljeni je redoviti profesor kršćanske arheologije pri Tršćanskom sveučilištu i umirovljeni ravnatelj Odjela za geografske i povijesne znanosti. U svojoj je sveučilišnoj karijeri predavao Patrologiju i Povijest Crkve pri Teološkom fakultetu Triveneta. Predsjednik je *Centro di Antichità Altoadriatiche* te *Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*. Dopisni je član Papinske rimske akademije za arheologiju te dobitnik Ordena sv. Grgura Velikog. Sudjelovao je u radu općinskih poglavarstava Milja gdje je osnovao Arheološki muzej i Općinsku biblioteku. U svojem je znanstveno-istraživačkom radu posebnu pozornost posvetio kristijanizaciji antičke *Venetiae* i sjeverne Italije raščlanjujući epigrafska i patristička svjedočanstva. Autor je oko stotinu znanstvenih studija, a ovdje ističemo: *Cristianesimo antico ad Aquileia e in Istria* (Trieste 1977), *Fede e politica ad Aquileia: dibattito teologico e centri di potere (secoli IV-VI)* (Udine 1987), *Signaculum fidei. L'ambiente cristiano delle origini nell'Alto Adriatico* (Trieste 2009) i tri sveska unutar biblioteke *Inscriptiones Christiane Italiae: Mediolanum I* (Bari 2009), *Mediolanum II* (Bari 2013) i *Mediolanum III* (Bari 2016). Već ovih nekoliko rečenica jamči autorovu visoku razinu historiografske prepoznatljivosti i ugleda.

Najnovije monografsko Cuscitovo djelo naslova *Trieste. Diocesi di frontiera. Storia e storiografia* (Trst. Pogranična biskupija. Povijest i historiografija.) informativni je i dokumentirani pregled povijesti biskupije na granici romanskog i slavenskog svijeta, dakle etnički i kulturno složenog prostora, u vremenskom luku od oko dvije tisuće godina. Već sam pokušaj sintetiziranja tako složene teme izaziva pohvalu, koju će i sadržaj publikacije potvrditi. Knjiga o kojoj je ovdje riječ obaseže deset cjelina podijeljenih u poglavlja raspoređena na ukupno 325 stranica, potkrijepljenih sa 670 bilježaka. Potom slijedi kazalo imena, kazalo toponima, kazalo važnijih pojmova i kazalo 70 ilustracija što estetski i sadržajno upotpunjuju izdanje. Na kraju knjige popis je korištene literature.

Nakon uvodnika, u prvoj cjelini, autor piše o kršćanskoj antici: o mučeničkoj tradiciji, poglavito o mučeništvu sv. Justa, o historiografskim izvorima i arheološkim spomenicima ranoga kršćanstva te o prvom tršćanskom biskupu i shizmi Triju kapitula. Iz teksta biva razvidnim autorovo dubinsko bavljenje tom specijalističkom problematikom koju izlaže kroz dijalog s dosadašnjom literaturom. Počeci kršćanstva u Trstu pod koprenom su nesigurnih literarnih i epigrafskih izvora te konstatira da je prvi siguran tršćanski biskup imenom Frugifer djelovao polovinom 6. stoljeća. O njemu svjedoče dva zagubljena epigrafska spomenika pronađena sredinom 19. stoljeća u Roču.

U drugoj cjelini predstavlja osobe, događaje i kulturnu baštinu te biskupije od ranog srednjeg vijeka pa do 15. stoljeća. Tako opisuje povijesnu ulogu gradeškog patrijarha Fortunata, koji je vjerojatno bio u ranijem vremenu i tršćanski biskup. Slijedi ukazivanje na značaj Rižanskoga placita iz 804. godine, razvoj temporalne vlasti tršćanskih biskupa i crkvene topografije te biskupije koja se dobrim dijelom preklapa s današnjim hrvatskim dijelom Istre (Umag, Roč, Buzet, Lanišće, Zrenj). Kao važan datum za crkvenu i gradsku povijest i ovaj autor vidi 1253. godinu, kada je biskup De Portis s dopuštenjem kaptola prodao niz temporalnih prava gradskim konzulima, čime je zapravo prestao biti predstavnik Carstva te je postao samo pastir nezavisnoga grada. Osobitu pozornost Cuscito pridaje fenomenu redovništva. Tako donosi podatak kako je prvi benediktinski samostan posvjedočen početkom 12. stoljeća, dok će se nešto kasnije pojaviti franjevačka obitelj, pa i Milosrdna braća (*Fatebenefratelli*) sv. Ivana od Boga. Medijevalni bratovštinski svijet osobito je aktivan tijekom 14. stoljeća, a o njemu piše u zasebnom poglavlju, da bi u zadnjem dijelu te cjeline pisao o katedrali čiju je gradnju zaključio biskup De Wildenstein, prvi Nijemac na katedri sv. Justa nakon što je grad i čitav dijecezanski prostor 1382. godine prešao u ruke Austrije.

U trećoj cjelini Cuscito piše o povijesnoj klimi i crkvenim događajima 15. stoljeća. Autor donosi tvrdnju kako su biskupi u političkom smislu od 1382. sve do 1918. godine bili birani iz redova prelata privrženih Habsburgovcima te u službi Carstva, što će kroz kasniji tekst razrađivati. Sadržaj cjeline ispunja nizanjem kratkih opisa biskupa na tršćanskoj katedrali tijekom 15. stoljeća. Osobitu pozornost pridaje, što je i očekivano, Eneji Silviju Piccolominiju (1447. – 1450.) te njegovoj brizi za Trst i nakon što je postao papa pod imenom Pio II. (1458. – 1464.). Njegovu nastavljaju Antoniju de Goppu (1451. – 1485.) te biskupijskoj sinodi iz 1460. pruža sadržaj dvaju sljedećih poglavlja. Zadnje poglavlje posvećuje ordinariju Acaciju Sebraicheru (1486. – 1501.) ukazujući na veliku količinu arhivske

dokumentacije o tome biskupu koja je prikupljena tijekom druge polovine 19. stoljeća u sklopu tršćanskoga kaptolskoga arhiva.

Unutar četvrte cjeline piše o kontinuitetu i diskontinuitetu obnove u Crkvi općenito, da bi potom poglavlje posvetio reformaciji u Trstu i Istri. Kritički se osvrće na dosadašnju literaturu o Crkvi druge polovine 16. i početku 17. stoljeća u Istri i Trstu. Konstatira da je Istra, s obzirom na njezin opseg i broj stanovništva, bila možda zainteresiranija za fenomen reformacije nego ijedna druga talijanska regija. Uz bok protestantskim figurama Vlačića, Lupetine i Paola Vergerija dodaje Stjepana Konzula koristeći se pritom gotovo isključivo literaturom na talijanskom jeziku. Zadnje, treće poglavlje navedene cjeline usmjereno je prikazu djelovanja dugotrajnog biskupovanja Pietra Bonoma (1502. – 1546.), kojeg promatra u prizmi katoličke tradicije i otvorenosti reformaciji.

U petoj cjelini piše o katoličkoj obnovi. U prvom poglavlju predstavlja učenog benediktinca Paragueza de Castillejoa (1549. – 1558.) u ulozi tršćanskog biskupa, osobito kroz njegovu žestoku obranu katoličkog pravovjerja u sklopu koje je i svojeg prethodnika proglasio luteranom. Slijede poglavlja o njegovim nasljednicima, a to su: Betta, Rapicio, de Coret, Bogarin, de Bertis i Scarlichio. U zasebnom poglavlju progovara i o apostolskoj vizitaciji kojom je tu biskupiju pohodio veronski biskup i kasniji kardinal Agostino Valier 1580. godine. Potom opisuje dolazak najprije kapucina (1617.), a zatim i isusovaca (1619.) u Trst. Zadnja dva poglavlja predstavljaju kulturni ambijent Istre te tršćanske biskupe druge polovine 17. stoljeća.

U šestoj cjelini piše o Trstu tijekom 18. i 19. stoljeća, osobito o njegovim vjerskim manjinama: pravoslavnim Grcima i Srbima te protestantima i Židovima. Dodiče se gradnje i danas monumentalne crkve posvećene sv. Antunu Padovanskom prema nacrtima Pietra Nobile. Sukladno novim političkim smjerovima i društvenoj klimi, piše o vjerskoj toleranciji prosvijećenih vlada i procesu sekularizacije, o imigrantima i novim vjerskim zajednicama tijekom 18. i početkom 19. stoljeća, među kojima su, osim ranije navedenih, i anglikanci. Posebnu pozornost pridaje pokušaju ekumenskog približavanja katolicizma pravoslavnoj Crkvi kroz aktivnost goričkog metropolita Carla Michaela d'Attemsa. Zadnje je poglavlje posvećeno biskupima Ignaciju Kajetanu Buzetskom (1796. – 1803.) i Antoniju Leonardisu (1822. – 1830.), kojeg ističe kao zadnjeg talijanskog biskupa u austrijskom Trstu. Za granice te biskupije važno je njezino proširenje na Pazinski, Kastavski i Kršanski dekanat, što se zbilo u vrijeme jozefinizma 1784. godine.

Crkvenim ustanovama i civilnim društvom između 19. i 20. stoljeća bavi se sedma cjelina ove knjige. Uvodno poglavlje ocrtava nacionalne borbe u Trstu

spomenutoga vremena. Potom piše o biskupovanju Bartolomeja Legata (1847. – 1875.) i novim prilikama koje su se stvorile zahvaljujući konkordatu. Legata nasljeđuje jedini Hrvat na katedri sv. Justa, Juraj Dobrila (1875. – 1882.), čije pastoralno i ino djelovanje ocrtava na stranicama koje slijede. Potom piše o biskupu Ivanu Nepomuku Glavini (1882. – 1896.), Andriji Sterku (1896. – 1911.) i prvim pokušajima mobilizacije katolika na području politike i društva. U vrijeme biskupovanja Sterka u Trst dolaze prvi salezijanci (1898.), dok će se za njegova nasljednika Franje Ksaverskog Nagla (1902. – 1910.) u Trst nanovo vratiti isusovci (1905.). Veliki rat označava biskupovanje Andrije Karlina (1911. – 1919.), zadnjeg Slovenca na biskupskoj katedri u Trstu.

Osma cjelina posvećena je Biskupiji nakon pripojenja Trsta Italiji. Relativno je kratkog opsega te se u njoj primjenjuje isti model upotrijebljen i u ranijim poglavljima, tj. opisuju se događaji i oslikava se društvena atmosfera kroz razdoblja biskupovanja najprije Angela Bartolomasija (1919. – 1923.), a zatim i Lui-gija Fogara (1923. – 1936.). Obojica su u političkom vrtlogu međuraća podnijela ostavku.

U devetoj cjelini daje se pregled crkvenih događaja od biskupa Antonija Santina, porijeklom Rovinjca, pa do završetka Drugoga vatikanskog koncila. Autor, između ostalog, predstavlja Santinijevo nošenje s nacionalnim problemom i tenzijama s netalijanskim klerom. Posebnu pozornost pridaje dijecezanskoj sinodi održanoj 1959. godine, čemu posvećuje tri poglavlja.

Razdoblje nakon Drugoga vatikanskog koncila predmet je zadnje cjeline ove knjige. Biskupovanje Lorenza Bellomija (1977. – 1996.) započinje s Apostolskom konstitucijom *Prioribus saeculi*, kada se Tršćanska biskupija odvaja od one Koperske te postaje samostalnom biskupijom. Njega će naslijediti Eugenio Ravignani (1997. – 2009.), rođen u Puli, koji je do imenovanja na katedru sv. Justa biskupovao u Vittorio Venetu. Tijekom njegova upravljanja biskupijom beatificiran je Francesco Bonifacio. U tršćanskom episkopalnom slijedu posljednji je biskup Gimpaolo Crepaldi (2009. – ...), s titulom nadbiskupa *ad personam*. Jedan od važnijih pastoralnih pothvata tog ordinarija jest sazivanje biskupijske sinode u Godini vjere 2011. Autor niže neke od promjena koje je u biskupiji uveo Crepaldi, ali staje s 2015. godinom, tj. sa završetkom spomenute sinode, u predstavljanju povijesti te pogranične biskupije.

Knjiga *Trieste: diocesi di frontiera - storia e storiografia* predstavlja autorski pregled povijesti te pogranične biskupije, a rezultat je dugogodišnjih istraživanja u crkvenim arhivima Trsta i Vatikana te predanog profesionalnog bavljenja crkvenom poviješću. Giuseppe Cuscito tom je znanstvenom monografijom, pisanom

čitko i nadahnuto, podario nezaobilaznu knjigu svakom povjesničaru prostora sjevernog Jadrana i ne samo proučavatelju povijesti Crkve.

Elvis Orbanić